جەنگی دووەمی جیهان و کێشەی کورد.. ئامی عزیز

هەڕەکانی تورکیا لە شەڕشی سێیەمی (دەرسیم)لە سالی ١٩٣٩ دامرکاندەوە،لە پاش مردنی مستەفا کەمال ئەتاتورک، عیسمەت ئینۆنۆ بەسەرۆک کۆماری تورکیا هەلبژێردرا.عیسمەت ئینۆنۆ هەوڵی هەورکردنەوەی بارودۆخی کوردستانی باکووێدا بەڵام نی چاکسازی بۆ کوردەکاندا بوو بۆ ئەوەی شەڕشەکان دابمرێنێتەوە.لەبەر هەڵگیرسانی جەنگی دووەمی جیهان لە ساڵی ١٩٣٩ . بۆ لایەنی تورکیا لەم جەنگەدا،پەردەیەکی ڕەشی و تاریک بۆ ماوی بیست سال دواتر بەسەر کوردا پۆشی ، بۆیە بارودۆخێکی تاریک ڕەشی بالی بەسەر کوردستانی باکوردا هەڵکێشا ، کوردی باکور لە ژیانێکی تاریک ڕەشدا بەسەردەبرد.لە کوردستانی باشور و ڕۆژهەڵاتدا چەند بزوتنەوەیەکی کوردی هەوڵی ڕەگ خستنەوەی ریزەکانیکوردستان دابوو بۆ ئەوەی پەداگری لەسەر مافەکانی گەلی کوردابکەن،لەسەر ئاستی ناوخۆ و نیودەوڵەتیدا.

پەیمانی شەعدئاباد لە ٨ تەموزی ١٩٣٧ لەنێوان عێراق و تورکیا و ئێران و ئەفغانستاندا مۆرکرا،ئەم پەیمانە بەپلەی یەکەم بۆ لادان بوو لە هەر بزوتنەوەیەکی کوردی، بەدرێژای مێژوی بۆ چاوەڕوانکردنی تەماشای کوردیان کردووە ئەم پەیمانە بۆ لەناوبردی گەلی کورد بوویە بەهام کورد ئەم فکرە ڕەگەز پەرستیە هەتا هەتا بۆ ئەم دەوڵەتانە لەناو گورناوە چونکە کورد هەچ کاتێک بەم ولاتانە لەناوناچێت .

لەساڵی ١٩٣٨ (کەمالی برایان) بە سەرکاتی شێخ لیتفی کوری شێخ مەحمود حفید سەریهەلداو بەئامانجی ڕزگارکردنی گەلی کورد و کوردستان بوێ.هەر چەند سنوری چالاکیکانی تەنها لە سلەمانی بوو کەمالی دارکەر لە ساڵی ١٩٣٧ لە بەلام زۆری نە خایاند ناوەکی گەردرا بۆ (حیزبی هیوا)، حیزبی هیوا دژی فاشیزم و تەکۆشان و سەرکرداتی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردی دەکرد.

لەدوای کۆتای هاتنی جەنگی دووەمی جیهان لە ساڵی ١٩٤٥ پرنسیپەک نوێ هاتکایاوە لە تورکیا ئەویش گۆڕانکاری سیاسی بوو لە سیستەمی تاک حیزبی گۆڕا بۆ سیستەمی فرەحیزبی لەدوای کۆتای هاتنی جەنگی یەکەمی جیهان چەند حیزبێکی سیاسی هاتنە کایاوە هەکاری سەرهەلدانی فرە حیزبی لە تورکیا ئەوە پەیمانی ئتڵانتیک ، دەوڵەتێک نەبوو لە جیهان حاشا لە مافەکانی بکات و دان نانێت بە ئازادییە گشتیەکان ،

لە داوی سەرهەلدانی فرەحزبی لە وڵاتەکگرتوەکانی بزەمانەتی دیموکرات و ئازادی گشتیەکان کەملەی نەتەوە پەرستی تورک خاوەن بیروبۆچونە ئاینیەکان سەرتا هەولیاندا حزبەکی ئیپزیسیۆن لە تورکیادا دابمەزرێنن لە ١٨ تەموزی ساڵی ١٩٤٥ حوکومەتی رازی بوو بە دامەزراندنی (حیزبی ژیانەوەی نەتەوەی) ئەم حیزبە بانگەشەی دەکرد بە هەلبژاردنی راستەوخۆی سەرەک کەمار و سیستەمی بازرگانی راستەوخۆ و پیرۆکردنی سیاسەت رژەهەلاتیو دژایەتی کردنی گەلی کورد.
حیزبی دیموکراتی تورکیا لە کانوونی دووەمی سالی ١٩٥٤ لە ئەنکەرە دامەزرا هەر ئەم پارتە بە هەی زەنگەک دەیان پارت سەرهەلبدەن ،چەند حیزبەک سەریان هەلدا:
١-حیزبی لادی تورکیا :لە ١٩ ئابی ١٩٤٦ دامەزرا ،کاروچالاکی سیاسیەکانی ئەم حیزبە لە ئەستەمبەل بوو، بەلام زۆری نەخایاند دەرگای ئەم حیزبیان داخیست .
٢- حیزبی سوسیالیستی تورک: بەل حیزبە زیاتر لە (٥) دامەزان، ئەم حیزبە لە ١٤ ئایاری سالی ١٩٤٦ دامەزارا . ئەم حیزبە بە پروپاگەندەکردن بە کەمونیسی تەمەتبات کرا لەسالی ١٩٥٤ دەرگای ئەم حیزبەش داخرا .
٣-پارتی شیوعی نهینی تورکیا :ئەم پارتە بە درێژەپێدەری ئەو سیوعییە تورکییە دادنرێت کە لەسالی ١٩٢٢ دامەزرابوو کوردەکان رژێمکی زۆریان ئەندام بوون لەم پارتەدا، هەر چەندە حیزبی گەل لە هەلبژاردنی سالی ١٩٤٦ پارتی گەل توانی سەرکەوتن بەدەست بهێنین هەلبژاردنی ساڵی ١٩٥٠ پارتی گەلی کەماری عیسمت ئینۆنۆ بەم سەر کەوتنە دیسان سیستەمی دیکتاتۆری تاک حیزبی لە تورکیا بە ماوەیەک سەری هەلداوەو لەم ماوەیەدا ئازادی رژێنامەگەری فراهەمکرا بوو هەی دەرکەوتنی چەند پارتێک ئیپزیسیۆن هەروەها پارتی گەل کەمار چەند یاسایک دەرکردبوو لەوانە نابە بانگ بە عەرەبی بدرێت دەبێت بانگ بە تورکی بدرێت ، پارتی دیموکرات وچەرخانێک سیاسی پشکەوتوخوازی نەبوو، بەڵام گرانکاری تەواوی لە سیستەمی سیاسای تورکیادا کرد .
لە سالی ١٩٤٦ لەکاتی راگەیاندی کەماری ماهاباد راگەیندرا ،دەستکەوتێک باش بوو بە کوردو گەلی کوردستان هەروەها خۆنی کوردی وەدیهێنا بە درێژای خەبات و تێکۆشانی لە ماوەی سێ هەزار سالەی رابردوو. بەڵام تەمەنی ئەم کەمارە تەنها ١١ مانگ بوو لەدوای ١١ مانگ ئەم کەمارە لە ناودەردرێت سەرکردەی کورد قازی محمد هەفالانی لە سەدارە دەدرێن، ناهامەتی جارێک تر بال بەسەر بزوتنەوە کوردی دەکۆشک ئەم نەهامەتیانە وا لە کورد کرد جارێکی تر پێنا بەرنە

بەر چیاکانی و ئەشکەوتەکان لێم ساتەوە کورد هەناسەک ساردی هەلدەمیژی بەهەی برسیەتی و نەخۆشییەوە دەی نالاند ،لە سالی ١٩٤٦ پارتەکی سیاسی سەری هەڵدا بە تەکەشان ئەم پاستە سیاسیە پارتی دیموکراتی کوردستان بوو ، سەرکردەی پاری دیموکراتی کوردستان ، مەلا مستەفا بارزانی هەڤالانی پەنایان بردە بە یەکەتی سۆفیەت بە زیاتر نکەلیکردن لە پرسی کورد و کوردستان ،لە باکوری کوردستان کورد نەهامەتی بەسەیدا کەشابوو لە بەر ئەوەی تورکی فاشیست کوردی لە شوێنی خەی راگواستیبووە بە شوێنکانی تر هەندەک لە کوردەکان پەنایان بەردووە بەر چیاکان و هەندەک گواستراباونەوە بە بە ئەستەمبەلی ، لە رەژئاوای ئەنادەل ژیانیان بەسەر دەبرد. بەمەش بەهەی شەر و جەنگەوە ناوچە کوردیەکان تا ماوەەک هەر بە چەلی مانەوە .پارتی دیموکراتی تورکیا داوای لە لایەنە تورکیا کرد کە کوردەکان نیشتەجێ شوێنکانی نیشجیان بکەن لە سالی ١٩٤٨ ، ئەم پارتە تورکیای ناچار کرد کوردەکان لە زستانی ١٩٤٨ کوردەکان بگەرێنتەوە شوێنکانی خەیان.